

БІОІСТОРИОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ НА ЗЛАМІ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Сучасний етап української історичної науки характеризується посиленням інтересу з боку фахівців до одного з напрямків історіографічних досліджень — біоісторіографії. Комплексне дослідження світогляду істориків, їх суспільно-політичної діяльності та наукової спадщини не тільки наповнює конкретним змістом наші уявлення про розвиток історичного знання, але і дозволяє посилити вивчення багатьох аспектів історії історичної науки: проблемного, кадрового, організаційного, методологічного, джерелознавчого тощо.

Біоісторіографічні дослідження в національній історичній науці мають певну історіографічну традицію¹, а підвищення інтересу вчених на сучасному етапі вітчизняної історичної науки до студії цього наукового поля пов'язані з основними тенденціями і особливостями соціально-політичного й науково-освітнього розвитку України. Саме в процесі відновлення державної незалежності України представники вітчизняної історичної науки відмовились від «прикметної для радянських часів офіційної історії, яка виявилася наскрізь фальсифікованою та створили умови для ґрунтовного перегляду історичного процесу»². Одним з недоліків радянської історичної науки було певне ігнорування особистісного фактора у розвитку науки. Наукові праці радянської історіографії, що носили переважно колективний характер, приводили до складності виявлення особливостей індивідуального бачення окремими істориками історичного процесу. Отже, наприкінці 1980-х рр. в епіцентрі уваги представників українського історико-наукового співтовариства постає біоісторіографія. Питання національної ідентичності та пошуки соціокультурної, політико-ідеологічної та історіографічної самоідентифікації вчених-істориків детермінували біоісторіографічні дослідження в українському історіографічному полі. Внаслідок цього на зламі ХХ–ХХІ ст. вивчення

історії історичної науки через призму історії життя та наукового доробку вченого-історика стало означати не повернення до персонологічного методу в історико-наукових дослідженнях, а розвиток тенденції до антропологізації історико-наукового пізнання³, яка перетворилася в одну з принципових рис сучасної парадигми української історичної науки⁴.

Спалах активності вітчизняних вчених-істориків наприкінці 1980-х рр. стимулював інтерес інтелектуальної спільноти до біоісторіографічної проблематики. Внаслідок цього сформувався український ландшафт біоісторіографії, в якому за географічно-тематичною ознакою досліджень можна виділити регіональні складові (київська, харківська, одеська тощо) єдиного біоісторіографічного процесу, що за останні двадцять років пройшов непросту конфігурацію розвитку, має свій ритм руху, діапазон тематичних напрямів, розмаїття жанрів і форматів публікацій та мережу формальних/неформальних дослідних центрів.

Провідним формальним центром у розвитку українських біоісторіографічних досліджень виступає Інститут історії України НАН України (ІУ НАНУ) та зокрема один з його структурних підрозділів — відділ української історіографії. Відповідно тематично-хронологічним ознакам біоісторіографічних студій науковців провідної історичної інституції в їх діяльності на цьому науковому полі можна виділити два періоди. Першому періоду (кінець 1980-х рр. — перша половина 1990-х рр.) характерні видання монографій та великих за обсягом нарисів присвячених корифеям національної історичної науки — М. І. Костомарову⁵, М. С. Грушевському⁶, М. Є. Слабченку⁷, М. І. Яворському⁸. Другому періоду (друга половина 1990-х — до сьогодні) притаманно видання монографій, чисельних наукових, енциклопедичних і довідкових статей, захисти дисертацій, якісно нових біобібліографій, які присвячені вивченню діяльності істориків у різних сферах, що розширило тематичний і жанровий діапазон біоісторіографічних досліджень. Так, з продовженням вивчення, на підґрунті нових методологічних засад, «історіографії в обличчі» знаних істориків М. І. Костомарова⁹ і М. С. Грушевського¹⁰ співробітники ІУ НАНУ звернули увагу в своїх біоісторіографічних пошуках до інших постатей істориків XIX — початку XX ст. — О. М. Лазаревського¹¹, В. С. Іконникова¹², В. Л. Модзалевського¹³, О. І. Левицького¹⁴ та ін.

Науковці ІУ НАНУ також започаткували дослідження інтелектуальної біографії призабутих імен українських істориків 1920–50-х рр. Поява цих студій стала можливою завдяки тематичному плюралізму в історичних дослідженнях, що певною мірою підтверджує недостатню увагу фактору наукової індивідуальності при характеристиці радянськими вченими історико-наукового співтовариства. Певною мірою усуненню цих лакун сприяють розвідки, які присвячені життєвому шляху й творчому доробку таких знаних істориків як О. П. Новицький¹⁵, Б. Д. Крупницький¹⁶, М. Н. Петровський¹⁷, О. П. Оглоблин¹⁸ та ін. В останні десятиліття вченими ІУ НАНУ було видано також певну кількість наукових студій, присвячених життєвому шляху і науковій творчості українських істориків другої половини ХХ ст. — О. М. Апанович¹⁹, М. І. Марченку²⁰, К. Г. Гуслистому²¹, Ф. П. Шевченку²², С. В. Кульчицькому²³, П. Т. Троньку²⁴, В. О. Голубуцькому²⁵, О. С. Компан²⁶, Я. Р. Дашкевичу²⁷ та ін.

Велика кількість біоісторіографічних напрацювань науковців ІУ НАНУ публікується в періодичних виданнях, а також у збірниках, що видаються зусиллями співробітників відділів української історіографії та спеціальних історичних дисциплін інституту до ювілейних та пам'ятних дат видатних українських істориків²⁸. Отже, науковці ІУ НАНУ в останні двадцять років все більше уваги приділяють вивченню наукової діяльності та оцінці внеску вчених у розвиток історичної науки, що становить розвиток нового напрямку української історіографії – біоісторіографічних досліджень.

Складовою єдиного біоісторіографічного процесу в українській історіографії є біоісторіографічні дослідження в регіональних формальних/неформальних дослідних центрах, самобутність яких залишає відбиток на всій національній історичній науці²⁹. Відповідно до запропонованої концепції Т. М. Попової, регіональні біоісторіографічні дослідження складаються в результаті взаємодії багатьох складових, серед яких особливості формування інфраструктури історичної науки і проблемно-дисциплінарної структури історичних досліджень, значення формальних/неформальних центрів у науково-історичній діяльності, «престижності» історії в регіональному інтелектуальному середовищі, статусу істориків у науковому співтоваристві регіону та виступають в якості

самостійної лінії, де чим ширше буде тематичний і жанровий діапазон, тим більш фундаментальною стане база для загальної картини розвитку історичної науки в регіоні³⁰. Всі ці елементи відображені в біоісторіографічних працях одеських істориків, які є представниками «одеського осередку» регіональної історіографії.

Наукова актуальність біоісторіографічних студій одеських науковців визначається з'ясуванням місця та ролі їх регіональних досліджень у розвитку української історичної науки. Без цього не можливо в повній мірі уявити значущість її в цілому, тому дана розвідка є спробою заповнити цю прогалину.

Наприкінці 1980-х рр. біоісторіографічні дослідження опинились в епіцентрі уваги представників одеського наукового співтовариства. З того часу й до сьогодні одеський ландшафт досліджень цього напрямку складається дискретно й багато в чому відбиває загальні лінії розвитку нового напрямку в українській історіографії. У зв'язку з цим увесь спектр наукової літератури одеських істориків з досліджуваної проблеми можна розділити на два нерівних за обсягом блоки: теоретичний і емпіричний. В основу такого поділу покладено мету осмислення діяльності науковців. У першому випадку він займає підлегле становище, в другому – чільне. При цьому необхідно враховувати, що межа між цими двома блоками осмислення поставленої проблеми умовна і рухома, як і кордон між емпіричним і теоретичним рівнями пізнання. До теоретичного блоку відноситься незначна кількість праць³¹.

Вагому кількості студій одеських істориків у біоісторіографічному напрямі склали емпіричні дослідження. Першою з одеських науковців до тематики біоісторіографічних студій, що згодом стала однією з провідних в її наукових пошуках, звернулась Т. М. Попова, яка крізь призму регіональної історіографії протягом майже останніх двадцяти п'яти років досліджує інтелектуальну біографію вчених-істориків Одеси другої половини XIX – першої третини XX ст.

Починаючи з 1990-х рр. в одеському співтоваристві істориків відбувається спалах біоісторіографічних досліджень, наукові результати яких, відповідно до проблемно-хронологічного принципу, можна умовно поділити на п'ять тематичних блоків. До першого відносяться студії, в яких одеські історики через призму розвитку історичної науки та історію університетської історичної освіти в

регіоні звертаються до наукової спадщини їх репрезентантів. Внаслідок цього з'явилася низка статей, де висвітлені життєвий шлях та творчість Є. П. Трифільєва³², А. О. Скальковського³³, Є. М. Щепкіна³⁴, П. М. Біцилли³⁵, Ф. І. Успенського³⁶, К. П. Добролюбського³⁷, В. К. Надлера³⁸, О. І. Маркевича³⁹, В. Е. Крусмана⁴⁰, М. І. Мандеса⁴¹, І. А. Линниченка⁴², Л. Ф. Восводського⁴³, П. К. Бруна⁴⁴, О. Л. Бертьє-Делагарда⁴⁵, М. П. Смирнова⁴⁶, А. В. Флоровського⁴⁷, Ф. І. Леонтовича⁴⁸, Ф. Ф. Дашкова⁴⁹, Б. А. Вахевича⁵⁰, П. А. Іванова⁵¹, І. М. Троцького⁵², І. А. Хмельницького⁵³, М. Г. Попруженка⁵⁴, О. Л. Коцейовського⁵⁵, О. Я. Шпакова⁵⁶, В. О. Яковлева⁵⁷, С. Л. Аваліані⁵⁸, П. Г. Клепатського⁵⁹, С. М. Ковбасюка⁶⁰, В. Ф. Лазурського⁶¹, І. М. Бондаренка⁶², Г. І. Перетятковича⁶³, О. П. Доброклонського⁶⁴.

До другого блоку входять праці, в яких в контексті відродження призабутих імен істориків Одеси 1920–40-х рр., що в часи сталінської репресивної політики були викреслені зі сторінок української історіографії, висвітлюється їх життя та дослідження. Так, серед «репертуару» сучасних одеських вчених з'явилися статті про М. Є. Слабченка⁶⁵, О. О. Рябініна-Склярєвського⁶⁶, Ю. Г. Оксмана⁶⁷, І. Д. Сероглазова⁶⁸, В. І. Селінова⁶⁹, Є. О. Загоровського⁷⁰, В. Я. Герасименка⁷¹, А. В. Музички⁷², М. О. Соколова⁷³, Е. Г. Оксмана⁷⁴, М. І. Гордієвського⁷⁵, К. О. Копержинського⁷⁶, І. Я. Фааса⁷⁷, М. М. Розенталя⁷⁸.

Третій блок склали розвідки, присвячені одеським історикам, наукова діяльність яких припадала на другу половину ХХ ст. та безпосередньо пов'язана з Одеським університетом. Серед них статті присвячені П. О. Каришковському⁷⁹, В. П. Ващенко⁸⁰, З. В. Першиній⁸¹, М. Ю. Раковському⁸², В. С. Алексеєву-Попову⁸³, А. Д. Бачинському⁸⁴, Д. П. Урсу⁸⁵, Г. М. Шабановій⁸⁶, Н. М. Якупову⁸⁷, В. Н. Станко⁸⁸, К. Д. Петряєву⁸⁹.

На відміну від біоісторіографів ПУ НАНУ, за виключенням деяких поодиноких статей, які присвячені відомим постатям української (В. Б. Антонович⁹⁰, М. С. Грушевський⁹¹, М. І. Костомаров⁹², М. М. Аркас⁹³) й російської (Т. М. Грановський⁹⁴, Є. В. Тарле⁹⁵) історичної науки, що складають четвертий блок, одеські науковці переважно звертають свою увагу на вчених-істориків, чиє життя та наукова творчість були пов'язані з Одесою. Відмінністю сучасних одеських істориків у порівнянні з колегами

ПУ НАНУ є те, що за останні п'ять років в їх наукове поле зору в контексті біоісторіографічних досліджень потрапили й європейські історики – В. Ягіч⁹⁶, М. Пселл⁹⁷, Л. Диакон⁹⁸, І. Скилиця⁹⁹, Лопес де Гомара¹⁰⁰, праці про яких склали п'ятий блок.

Отже, з кінця 1980-х й до нашого часу результати біоісторіографічних досліджень наукового співтовариства одеських істориків у більшій частині вилилися в студії у фахових збірках, але також мають інші форми і жанри. Це статті в довідкових¹⁰¹ й енциклопедичних виданнях¹⁰²; збірки статей (М. Є. Слабченко¹⁰³), біобібліографічні видання (Н. М. Якупов¹⁰⁴, П. О. Каришковський¹⁰⁵, А. Д. Бачинський¹⁰⁶, О. І. Маркевич¹⁰⁷, Є. М. Щепкін¹⁰⁸, Ф. І. Леонтович¹⁰⁹); біографічні матеріали (О. О. Рябінін-Скляревський¹¹⁰, В. Т. Галяс¹¹¹, А. Д. Бачинський¹¹²); дисертаційні дослідження (А. О. Скальковський¹¹³, О. І. Маркевич¹¹⁴, Ф. І. Леонтович¹¹⁵); об'ємні нариси (О. І. Маркевич, П. М. Біциллі, Є. М. Щепкін, В. Е. Крусман¹¹⁶); монографії (А. О. Скальковський¹¹⁷, О. І. Маркевич¹¹⁸, Ф. І. Леонтович¹¹⁹); проведення міжнародних конференцій на честь П. О. Каришковського (Одеса, 1989–2011) та історіографічних читань, присвячених О. І. Маркевичу (1997), А. О. Скальковському (1998), П. М. Біциллі (1999, 2007, 2009) й Є. М. Щепкіну (2010).

Сучасне одеське біоісторіографічне співтовариство об'єднує переважно істориків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (ОНУ). Спеціальні дослідні підрозділи для вивчення цього напрямку в Одесі відсутні (в ОНУ кафедри історіографії або спеціальних історичних дисциплін відсутні), але лагуну цієї сфери наукових інтересів заповнювали самостійні пошуки вчених інших кафедр історичного факультету. Завдяки цьому за останні двадцять років склались «персоналогічні» дослідницькі центри, де провідні місця займають Т. М. Попова (кафедра нової та новітньої історії) і В. М. Хмарський (кафедра історії України). Крім активних самостійних досліджень їм вдалося об'єднати навколо себе та зацікавити новим напрямком молодих істориків (Т. М. Попова – І. В. Максименко (вищу історичну освіту отримала 1993 р.), В. А. Мирошниченко (1996), В. В. Левченко (1996), Д. О. Шумейко (1998), С. Є. Березин (1999); В. М. Хмарський – Л. В. Новікова (1992), Г. С. Левченко (1994), О. Є. Музичко (2000), Е. П. Петровський (2002), О. Д. Макміллан

(2006)), професійний вік яких (вираховуючи від року отримання фаху історика) в середньому складає 14 років. Підсумовуючи вище зазначені аспекти можна стверджувати, що в Одесі на зламі ХХ–ХХІ ст. відбулася інституціоналізація біоісторіографічних досліджень як відокремленої предметної наукової галузі, оскільки створені групи є своєрідними асоціаціями дослідників біоісторіографії, але питання завершеності цього процесу у формальну науково-дослідну структуру залишається відкритим.

Отже, в одеському співтоваристві біоісторіографів з розвитком «історіографії в особах» йде процес формування теоретичних засад та накопичення фактологічних даних наукової біографії представників вчених-істориків національної та світової історичної науки. Збіг цих процесів у часі сприяє як посиленню інтересу до проблеми, так і появи нових робіт. Однак говорити про остаточну науково-дисциплінарну сформованість біоісторіографічних досліджень недоцільно. Підґрунтям цієї тези є те, що, з одного боку, недостатньо розроблена теоретико-методологічна проблема даного жанру та наявність складності комплексу джерел, частина з яких (особисті фонди істориків) поки ще недостатньо введена в науковий обіг. З іншого боку, створення творчого портрета історика під силу виключно висококваліфікованому історіографу, який повинен володіти глибоким знанням теми, великим діапазоном наявної літератури та джерел, ерудицією та інтуїцією. Невисока інформативність джерел, перевага непрямих свідчень, не встановлена епістолярна спадщина багатьох істориків минулого незмірно підвищують вимоги до дослідницьких навичок сучасного історіографа.

Таким чином, на когнітивному рівні інституціоналізація біоісторіографічних досліджень в українській історіографії на сьогодні має досить чіткі контури: складено об'єктно-предметну область досліджень, визначено широке проблемне поле, виявлено певний масив джерельної бази, намічено дисциплінарні/інтердисциплінарні підходи до аналізу творчості істориків, запропоновано перші концептуальні побудови досліджень, сформовано мережу формальних/неформальних дослідних центрів. У цій багатомірній площині одеський ландшафт біоісторіографічних пошуків, безумовно, складає значний пласт у загальній системі українських біоісторіографічних досліджень.

¹ Див.: Чишко В. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України. — К., 1996. — 239 с.

² Рубльов О. С., Юркова О. В. Інститут історії України НАН України: віхи історії (1936–2006 рр.) // УІЖ. — № 6. — 2006. — С. 25.

³ Див.: Колесник І. І. Історія науки чи культури? В пошуках нової парадигми історіографії // Історична наука на порозі ХХІ століття: підсумки та перспективи. — Харків, 1995. — С. 44.

⁴ Див.: Попова Т. Н., Максименко І. В. Биоисториографические этюды // Одеський університет. — 1995. — №№ 6–9, 14–17; Попова Т. Н., Максименко І. В. Судьбы ученых: из истории Новороссийского университета (биоисториографические этюды) // Российские университеты в XVIII–XX веках. — Вып. 4. — Воронеж, 1999. — С. 155–173; Яремчук В. Призабуті постаті української історіографії ХХ століття: Біоісторіографічні нариси. — Острог, 2002. — 165 с.; Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: Из истории Новороссийского университета. — Одесса, 2007. — 536 с.

⁵ Пінчук Ю. А. Микола Іванович Костомаров, 1817–1885. — К., 1992. — 232 с.

⁶ Сохань П. С., Ульяновський В. І., Кіржаєв С. М. М. С. Грушевський і Асадеміа: Ідея, змагання, діяльність. — К., 1993. — 321 с.; Пиріг Р. Я. Життя Михайла Грушевського: Останнє десятиліття (1924–1934). — К., 1993. — 198 с.; Верстюк В. Ф., Пиріг Р. Я. М. С. Грушевський: Коротка хроніка життя та діяльності. — К., 1996. — 144 с.

⁷ Санцевич А. В. Видатний український історик М. Є. Слабченко. — К., 1993. — 70 с.

⁸ Санцевич А. В. М. І. Яворський: Нарис життя і творчості. — К., 1995. — 61 с.

⁹ Ясь О. В. Оцінка наукової спадщини Миколи Костомарова в українській зарубіжній історіографії (1945–1991) // Історіографічні дослідження в Україні. — Вип. 8. — 1998; Енциклопедія життя і творчості Н. І. Костомарова (1817–1885) / Редкол.: В. А. Смолій (пред.) і др. — К., Донецьк, 2001. — 570 с.; Микола Іванович Костомаров (1817–1885): Матеріали до бібліографії / Відп. ред. Ю. А. Пінчук. — Запоріжжя; Чернігів, 2002. — 124 с.; Микола Костомаров: Віхи життя і творчості: Енцicl. довід. / В. А. Смолій, Ю. А. Пінчук, О. В. Ясь. — К., 2005. — 543 с.; Пінчук Ю. А. Мемуари про Миколу Костомарова графині Катерини Юнге, Надії Білозерської, Аліни Костомарової: Історіографічні нариси з додатком спогадів Олександри Куліш, Віри Мордовцевої та

статті Ольги Багалій. — К., 2005. — 142 с.; Пінчук Ю. А. Відображення елементів української національної ідеї в науковій творчості М. І. Костомарова // УІЖ. — №. 2. — 2007. — С. 78–88; Гончар О. Т. «Людина науки, закохана в неї...» (М. І. Костомаров) // УІЖ. — №. 2. — 2007. — С. 107–113; Удод О. Дидактика історії як предмет наукових зацікавлень М. І. Костомарова // Історіографічні дослідження в Україні. — Вип. 18. — 2007. — С. 100–108; Гончар О. Т. Українофільська діяльність М. Костомарова у дзеркалі його епістолярію (середина 1850-х — початок 1860-х рр.) // УІЖ. — №. 6. — 2010. — С. 34–49 та ін.

¹⁰ Рубльов О. С. Михайло Грушевський: Перший рік у Радянській Україні (спроба реконструкції) // УІЖ. — № 5–6. — 1996; Гирич І. Б. Організація М. Грушевським археографічної роботи у львівський період життя і діяльності (1894–1914) // УІЖ. — № 1. — 1997. — С. 72–86; Верменич Я. В. Роль М. С. Грушевського у становленні системи регіонально-історичних досліджень в Україні // УІЖ. — № 2. — 1998. — С. 92–101; Юркова О. В. Діяльність Науково-дослідної кафедри історії України М. С. Грушевського (1924–1930 рр.). — К., 1999. — 433 с.; Пиріг Р. Я. Михайло Грушевський: проблеми створення академічної біографії вченого // Харківський історіографічний збірник. — Вип. 6. — 2003. — С. 42–45 та ін.

¹¹ Герасименко Н. О. Листи Д. І. Багалія: з епістолярної спадщини О. М. Лазаревського // УІЖ. — №. 1. — 2008. — С. 113–122; Герасименко Н. О. Невидані листи О. І. Ханенка до О. М. Лазаревського // УІЖ. — №. 3. — 2009. — С. 92–108.

¹² Войцехівська І. Н. Академік Володимир Іконников: життєпис та бібліографія. — К., 1998. — 130 с.; Войцехівська І. Н. Володимир Іконников: джерелознавчі студії. — К., 1999. — 360 с.

¹³ Верменич Я. В. Фундатор української генеалогії (В. Л. Модзалевський) // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. — Вип. 9. — 1999. — С. 341–356.

¹⁴ Сарбей В. Г., Москвич Л. Г. Академік УАН Орест Іванович Левицький (1848–1922 рр.): Життєпис, бібліографія його праць і праць про нього. — К., 1998. — 150 с.; Удод О. Орест Іванович Левицький як організатор української історичної науки // Історіографічні дослідження в Україні. — Вип. 20. — 2010. — С. 122–130.

¹⁵ Бонь О. І. Академік Олекса Петрович Новицький: наукова та громадська діяльність. — К., 2004. — 219 с.

¹⁶ Ясь О. В. Борис Крупницький // УІЖ. — № 6. — 2004. — С. 83–94.

¹⁷ Юсова Н. Н. Н. Петровский и генезис концепции древнерусской народности // Вестник Челябинского государственного университета. Серия 1. — 2005. — № 2; Удод О. А., Шевченко А. Ю. Микола Неонович Петровський (1894–1951): Життя і творчий шлях історика. — К., 2005. — 192 с.

¹⁸ Ясь О. Историчні погляди Олександра Оглоблина: радянська доба (1919–1941) // Історіографічні дослідження в Україні. — Вип. 18. — 2008. — С. 214–252.

¹⁹ Дмитрієнко М. Ф. Жіночий портрет в історичному інтер'єрі // Історія українського середньовіччя: козацька доба. — Ч. 1. — 1995. — С. 5–28.

²⁰ Рубльов О. С. Маловідомі сторінки біографії українського історика: М. І. Марченко // УІЖ. — № 1–3. — 1996.

²¹ Удод О. А. Кость Гуслистый як історик України. — К., 1998. — 176 с.

²² Апанович О. М. Федір Павлович Шевченко: Історик, архівіст, історіограф, джерелознавець, археограф, організатор науки, людина: Спогади та історіографічний аналіз. — К., 2000. — 179 с.; Ясь О. В. Постать і науковий доробок Ф. П. Шевченка: погляд з того боку «залізної завіси» // УІЖ. — № 4. — 2004. — С. 117–125; Колесник І. І. Федір Шевченко: Інтелектуальна генеалогія українського радянського історика // УІЖ. — № 5. — 2005. — С. 178–192.

²³ Станіслав Кульчицький: Бібліографічний покажчик / Історіографічний нарис О. В. Юркової. — К., 2002. — 225 с.

²⁴ Реєнт О. П. Академік НАН України Петро Тимофійович Тронько // УІЖ. — № 3. — 2005. — С. 159–168.

²⁵ Юсов С. Л. Наукова й педагогічна діяльність В. Голобуцького в роки Великої Вітчизняної війни та повоєнний період // УІЖ. — № 2. — 2006. — С. 89–105.

²⁶ Ясь О. В. Историчні погляди Олени Компан (До 90-річчя від дня народження) // УІЖ. — № 5. — 2006. — С. 140–156.

²⁷ Гирич І. Ярослав Дашкевич — історіограф новітньої України. Спроба есею // Історіографічні дослідження в Україні. — Вип. 18. — 2007. — С. 280–312; Гирич І., Дядюк М. Ярослав Дашкевич: кілька штрихів до портрета історика // Історіографічні дослідження в Україні. — Вип. 20. — 2010. — С. 170–179.

²⁸ Див.: Історіографічні дослідження в Україні. — Вип. 7–16. — К., 1999–2005.

²⁹ Пикалов В. Г. Региональная «историография в лицах»: поиски и успехи // Харківський історіографічний збірник. — Вип. 4. — 2000. — С. 92–94.

³⁰ Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах... — С. 492–495.

³¹ Попова Т. Н. Некоторые проблемы биоисториографического жанра // Проблеми провінціології. — Чернівці, 1996. — С. 24–25; Максименко И. В., Панасюк В. Б. Биографистика и биоисториография // ЗІФ. — Вип. 4. — 1997. — С. 135–140; Попова Т. Н. О методике биоисториографических исследований // ЗІФ. — Вип. 5. — 1997. — С. 165–172; Попова Т. Н. Биоисториографические исследования по материалам фондов ГАОО (Теоретико-методологический аспект) // Архів. Документ. Історія. Сучасність. — Т. IV. — 2001. — С. 302–305; Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах... — С. 487–509.

³² Попова Т. Н. Из истории краеведения в Одессе: Е. П. Трифилев // Воспитание историей. — Одесса, 1989; Попова Т. Н. Из истории историографии: Е. П. Трифилев // П Астаховские чтения. — Харьков, 1994; Попова Т. Н. Из истории региональной историографии (Профессор Новороссийского университета Е. П. Трифилев) // Историческая память. — Вип. 2. — 2000. — С. 60–66; Попова Т. Н. Из истории Новороссийского университета: Е. П. Трифилев. К 140-летию со дня рождения (биоисториографический контур) // Проблемы славяноведения. — Вип. 9. — Брянск, 2007. — С. 42–62.

³³ Хмарський В. М. Археологічні публікації А. О. Скальковського з історії Одеси // Одесі-200. — Ч. II. — 1994. — С. 83–84; Котова Н. О. Аполлон Скальковский і його «Опыт статистического описания Новороссийского края» // ЗІФ. — Вип. 8. — 1999. — С. 126–132; Бондар Г. С. Публікація джерел з історії України в газеті «Одесский вестник»: А. О. Скальковский // ЗІФ. — Вип. 8. — 1999. — С. 222–226; Новикова Л. Польська складова у житті та творчості історика А. О. Скальковського: спроба узагальнення у контексті проблеми національної ідентичності // Поляки на півдні України. — 2006. — С. 242–251.

³⁴ Попова Т. Н., Максименко И. В. Научно-педагогическая деятельность профессора Е. Н. Щепкина // Одесі-200. — Ч. II. — 1994. — С. 27–29; Максименко И. В. Е. Н. Щепкин: к портрету историка и общественного деятеля // Российские университеты XVIII–XX веков в системе исторической науки и исторического образования. — Воронеж, 1994. — С. 62–65; Максименко И. В. Наука и политика в судьбе профессора Новороссийского университета Е. Н. Щепкина // Российские

университеты в XIX — начале XX вв. — Вып. 2. — Воронеж, 1996. — С. 155–166; Максименко И. В. Вопросы методологии истории в научно-педагогической деятельности Е. Н. Щепкина // ЗІФ. — Вып. 5. — 1997. — С. 144–150; Левченко В. В. Общественно-политическая деятельность Е. Н. Щепкина в 1917–1920 гг.: от профессора Новороссийского университета до «профессора-коммуниста» // Проблемы истории Центральной и Восточной Европы. — Брянск, 2009. — С. 66–71; Левченко В. Проблемы изучения интеллектуальной биографии Е. Н. Щепкина: к 150-летию со дня рождения и 90-летию со дня смерти // Південний захід. Одесика. — Вып. 9. — 2010. — С. 151–162.

³⁵ Попова Т. Н. Из истории Новороссийского университета: П. М. Бицилли // Одесі–200. — Ч. II. — 1994. — С. 118–120; Попова Т. Н., Шумейко Д. А. Проблемы медиевистики в творчестве П. М. Бицилли одесского периода // Середньовічна Європа: погляд з кінця XX ст. — Чернівці, 2000; Шумейко Д. А. Публикации П. М. Бицилли на страницах «Известий Одесского библиографического общества» // ЗІФ. — Вып. 10. — 2000. — С. 51–58; Шумейко Д. О. Болгарський період життя та творчості П. М. Біцилли // ЗІФ. — Вып. 11. — 2001. — С. 347–356; Шумейко Д. О. Рецензії як жанр наукової творчості П. М. Біцилли // ЗІФ. — Вып. 12. — 2002. — С. 467–476; Попова Т. Н. К анализу научного наследия П. М. Бицилли // Проблемы славяноведения. — Вып. 6. — Брянск, 2004. — С. 213–224; Попова Т. Н. Образ университетского профессора: П. М. Бицилли // Харківський історіографічний збірник. — Вып. 7. — 2004. — С. 15–31; Попова Т. Н. П. М. Бицилли: к характеристике научного творчества (одесский период и первые годы эмиграции) // Стародавнє Причорномор'я. — Вып. 6. — 2005. — С. 134–142; Дёмин О. Поиски историографических корней: П. М. Бицилли и А. М. Клитин // Българите в Северното Причерноморие. — Т. 10. — 2009. — С. 309–316; Шумейко Д. Творческое наследие П. М. Бицилли: одесский период // Българите в Северното Причерноморие. — Т. 10. — 2009. — С. 317–329; Левченко В. Концепция реформы высшей школы П. М. Бицилли (На основе статьи «Демократия и школа») // Българите в Северното Причерноморие. — Т. 10. — 2009. — С. 331–336; Шумейко Д. А. Исследования П. М. Бицилли по проблемам всемирной истории в период эмиграции // Curriculum Vitae. — Вып. 2. — 2010. — С. 38–43; Дёмин О. П. М. Бицилли и одесская медиевистика // Curriculum Vitae. — Вып. 2. — 2010. — С. 58–65; Попова Т. Н. П. М. Бицилли в контексте схолярной истории // Древнее Причерноморье. — Вып. IX. — 2011. — С. 404–410.

³⁶ Дьомін О. Б. Історія міжнародних відносин XVI століття в науковій спадщині Ф. І. Успенського // Одесі–200. — Ч. II. — 1994. — С. 120–122.

³⁷ Завьялова И. В. Константин Павлович Добролюбовский // Видные ученые Одессы. — Вып. 4. — 1994. — С. 34–36.

³⁸ Гончарук Т. Г., Новикова Л. В. В. К. Надлер: к биографии историка // ЗІФ. — Вып. 4. — 1997. — С. 145–150.

³⁸ Мирошниченко В. А. Деятельность А. И. Маркевича в Одесском Обществе Истории и Древностей (по материалам «Записок» ООИД) // ЗІФ. — Вып. 5. — 1997. — С. 160–165; Мирошниченко В. А. И. А. Линниченко о А. И. Маркевиче // ЗІФ. — Вып. 7. — 1998. — С. 146–151; Синявська О. О. До питання про археографічну діяльність О. І. Маркевича // ЗІФ. — Вып. 9. — 1999. — С. 218–222; Синявська О. О. Історичні погляди О. І. Маркевича // ЗІФ. — Вып. 11. — 2001. — С. 124–131; Попова Т. Н. К биографии А. И. Маркевича // Проблемы славяноведения. — Вып. 5. — Брянск, 2003. — С. 93–105; Кушнір В. Г. Українці Одеси: до аналізу етнографічної спадщини О. І. Маркевича // ЗІФ. — Вып. 16. — 2005. — С. 29–34.

⁴⁰ Немченко И. В. Научные изыскания В. Э. Крусмана в Одессе // Древнее Причерноморье. — Вып. IV. — 1998. — С. 100–105; Попова Т. Н. Из истории историографии: В. Э. Крусман (К 120-летию со дня рождения) // ЗІФ. — Вып. 9. — 1999. — С. 171–179; Попова Т. Н. В. Э. Крусман: новое прочтение // Древнее Причерноморье. — Вып. VIII. — 2008. — С. 294–299; Немченко И. В. Преодолевая стереотипы: П. М. Бицилли и В. Э. Крусман в одесский период творчества // Curriculum Vitae. — Вып. 2. — 2010. — С. 66–70.

⁴¹ Березин С. Е., Избаш Т. А. М. И. Мандес: историк, филолог, искусствовед (по материалам фондов Государственного архива Одесской области) // ЗІФ. — Вып. 7. — 1998. — С. 152–157.

⁴² Мирошниченко В. А. Деятельность И. А. Линниченко в Одесском библиографическом обществе: материалы к биографии // ЗІФ. — Вып. 9. — 1999. — С. 179–184; Мирошниченко В. А. И. А. Линниченко: к изучению крымского периода жизни историка // Архів. Документ. Історія. Сучасність. — Т. IV. — 2001. — С. 278–281; Музичко О. Є. Внесок професора І. Линниченка (1857–1926) у розвиток спеціальних історичних дисциплін у Російській імперії наприкінці XIX – на початку XX ст. // ЗІФ. — Вып. 18. — 2007. — С. 225–236; Музичко О. Історіографічні студії професора І. А. Линниченка (1857–1926) // Історіографічні дослідження в Україні. — Вып. 18. — 2008. — С. 137–150.

⁴³ Березин С. Е. Изучение античной истории в Новороссийском университете: Л. Ф. Воеводский // ЗІФ. — Вип. 10. — 2000. — С. 59–65.

⁴⁴ Хмарський В. М. Професор Новоросійського університету П. К. Брун як археограф // ЗІФ. — Вип. 11. — 2001. — С. 110–116.

⁴⁵ Избаш Т. А. Александр Львович Бертье-Делагард и Одесское общество истории и древностей // Древнее Причерноморье. — Вып. V. — 2001. — С. 83–87.

⁴⁶ Ковальов Є. А. До характеристики викладацької та наукової діяльності М. П. Смирнова в Рішельєвському лицейі // ЗІФ. — Вип. 12. — 2002. — С. 446–450; Музичко О. Є. Професор М. П. Смирнов — перший дослідник середньовічної історії Східної Європи в Новоросійському університеті // ЗІФ. — Вип. 12. — 2002. — С. 450–461.

⁴⁷ Волченко В. В. Професор Новоросійського університету А. В. Флоровський: віхи біографії (за матеріалами Державного архіву Одеської області) // ЗІФ. — Вип. 12. — 2002. — С. 543–546; Попова Т. Н. Проблемы изучения интеллектуальной биографии А. В. Флоровского: к 125-летию со дня рождения // Проблемы славяноведения. — Вып. 11. — Брянск, 2009. — С. 147–164; Калінку В. В. Прощання з батьківщиною: чому і як А. Флоровський став пасажиром «філософського пароплаву» // Інтелігенція і влада. — Ч. 2. — 2009. — С. 76–79.

⁴⁸ Музичко О. Є. Внесок Ф. І. Леонтовича у розробку теоретичних проблем історичної науки // ЗІФ. — Вип. 14. — 2003. — С. 248–261.

⁴⁹ Хмарський В. М. Провідні археографи Південної України: Федір Дашков (1858–1918) // ЗІФ. — Вип. 14. — 2003. — С. 230–248.

⁵⁰ Музичко О. Є., Хмарський В. М. До історії розвитку української медієвістики в Одесі кінця ХІХ — початку ХХ ст.: Б. А. Вахевич // Науковий вісник. — № 1. — 2005. — С. 159–168.

⁵¹ Музичко О. Є., Хмарський В. М. До історії київської історичної школи: Павло Андрійович Іванов // УІЖ. — № 5. — 2006. — С. 144–155.

⁵² Левченко В. Иосиф Моисеевич Троицкий (Тронский): судьба и творческий путь (к 110-летию со дня рождения) // Південний захід. Одесика. — Вип. 4. — 2007. — С. 220–239; Левченко В. В. Из истории науки в Одессе: трагедия одного имени // Проблемы славяноведения. — Вып. 9. — Брянск, 2007. — С. 62–73.

⁵³ Левченко В. В. Исаак Абрамович Хмельницкий: адвокат, учёный, общественный деятель (к 145-летию со дня рождения) // Одесса и еврейская цивилизация. — 2007. — С. 110–127.

⁵⁴ Макміллан О. Д. М. Г. Попруженко: шлях від випускника до приват-доцента Новоросійського університету (1888–1891 рр.) // ЗІФ. — Вип. 19. — 2008. — С. 447–455; Макміллан О. Д. Революція як підстава для змін батьківщини: про виїзд М. Г. Попруженка за кордон у 1920 році // Інтелігенція і влада. — Ч. 2. — 2009. — С. 113–117.

⁵⁵ Левченко В. В. Єгиптологія — його стихія: до 90-х роковин Олександра Леопольдовича Коцейовського (1887—1919) // Лукомор'я. — Вип. 3. — 2009. — С. 404–409.

⁵⁶ Музичко О. Громадська, наукова та педагогічна діяльність О. Я. Шпакова в Одесі у 1917–1920-х рр.: від професора Новоросійського університету до «червоного професора» // Південний захід. Одесика. — Вип. 6. — 2008. — С. 186–206; Музичко О. Є. Діяльність професора Новоросійського університету О. Я. Шпакова (1868–1927) в Одесі на початку ХХ ст. // Лукомор'я. — Вип. 3. — 2009. — С. 416–425.

⁵⁷ Левченко Г. С. Історик В. О. Яковлев (1840–1896): реалізація наукового доробку у періодичній пресі // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри. — 2009. — С. 152–158.

⁵⁸ Музичко А. Грузинський історик Симон Лукич Авалиани в науковій і громадській життєвій діяльності Одессы початку ХХ в. // Південний захід. Одесика. — Вип. 8. — 2009. — С. 150–172.

⁵⁹ Мисечко А. І. Павло Григорович Клепатський, як історик та громадсько-політичний діяч // Лукомор'я. — Вип. 3. — 2009. — С. 413–415.

⁶⁰ Хмарський В. М. Самсон Кавбасюк (1903–1986): науковий та науково-організаційний внесок у розвиток україністики в Одесі // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри. — 2009. — С. 372–377.

⁶¹ Музичко А. Владимир и Наталья Лазурские в культурной жизни Одессы первой половины ХХ в. // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. — № 8. — 2010. — С. 37–44.

⁶² Музичко О. Одеський історик Іван Бондаренко: науковець у лептах громадськості // Південний захід. Одесика. — Вип. 9. — 2010. — С. 128–150; Музичко О. Іван Михайлович Бондаренко: Біоісторіографічний нарис // Історіографічні дослідження в Україні. — Вип. 20. — 2010. — С. 100–121.

⁶³ Музичко А. Історик Г. И. Перетяткович в науково-педагогічній життєвій діяльності Одессы кінця ХІХ — початку ХХ в. // Південний захід. Одесика. — Вип. 10. — 2010. — С. 198–216.

⁶⁴ Музичко О. Є. Одеський візантиніст та релігіознавець професор О. П. Доброклонський (1856—1937) // Древнее Причерноморье. — Вып. IX. — 2011. — С. 315–321.

⁶⁵ Гонтар О. Уроки академіка М. Є. Слабченко // Сучасність. — № 11. — 1992. — С. 155–166; Першина З. В. Академик М. Е. Слабченко // Видные ученые Одессы. — Вып. 4. — 1994. — С. 77–83; Левченко В. В. До педагогічної та наукової діяльності М. Є. Слабченка в Одеському інституті народної освіти // Проблемы славяноведения. — Вып. 5. — Брянск, 2003. — С. 179–186.

⁶⁶ Малинова Г. Л., Сапожников И. В. А. А. Рябинин-Скляревский и штрихи истории Одесского Национального университета // Архів. Документ. Історія. Сучасність. — Т. IV. — 2001. — С. 131–142; Сапожников И. В. А. А. Рябинин-Скляревский как историк украинского казачества и биограф его вождей // Архів. Документ. Історія. Сучасність. — Т. IV. — 2001. — С. 305–313.

⁶⁷ Малінова Г. Л. Возвращение Юлия Оксмана // З під Покрова тамниці... — Одеса, 2002. — С. 40–59.

⁶⁸ Петровський Е. П. З історії історичного факультету Одеського університету у 1930–ті роки: декан Ізраїль Давидович Сероглазов // ЗІФ. — Вип. 15. — 2004. — С. 509–520.

⁶⁹ Левченко В. В. Життя та науково-громадська діяльність Валентина Івановича Селінова (до 130-річчя з дня народження) // Південний захід. Одесика. — Вип. 2. — 2006. — С. 256–266.

⁷⁰ Скрипник М. О. Історик Є. О. Загоровський // Науковий вісник. — № 9. — 2006. — С. 40–44; Левченко В. В. Із історії Новоросійського (Одеського) університету: професор Євген Олександрович Загоровський // Науковий вісник. — № 16. — 2007. — С. 184–197; Музичко О. Одеський історик Є. О. Загоровський в українському історіографічному процесі першої половини ХХ ст. // Чорноморська минувшина. — Вип. 3. — 2008. — С. 139–154.

⁷¹ Левченко В. В. Володимир Якович Герасименко: доля та науково-педагогічна діяльність історика української літератури // Науковий вісник. — № 8. — 2007. — С. 203–214.

⁷² Бузейчук В. М. Маловідомі сторінки життя професора А. В. Музички // Лукомор'я. — Вип. 1. — 2007. — С. 291–293; Левченко В. В. Андрій Васильович Музичка на передовій Української національної революції 1917–1920 рр.: від учасника Листопадового чину до профе-

сора історії української літератури // Регіональні проблеми української історії. — Вип. 3. — Умань, 2010. — С. 50–53.

⁷³ Левченко В. Из истории исторической науки: профессор Николай Афанасьевич Соколов (1886–1953) // Південний захід. Одесика. — Вип. 6. — 2008. — С. 227–247.

⁷⁴ Левченко В. Тричі засуджений Еммануїл Оксман (1899–1961): до 110-річчя від дня народження // Південний захід. Одесика. — Вип. 7. — 2009. — С. 242–257.

⁷⁵ Левченко В. В., Петровський Е. П. «Арештувати як українського есера...» (до біографії професора філософії та педагогіки Одеського державного університету Михайла Гордієвського) // З архівів ВУЧК—ГПУ—НКВД—КГБ. — № 1/2. — 2008. — С. 415–432.

⁷⁶ Бузейчук В. Н. Етнологічні дослідження одеського періоду наукової діяльності К. О. Копержинського // Лукомор'я. — Вип. 3. — 2009. — С. 76–81.

⁷⁷ Музычко А. Иван Яковлевич Фаас: декан юридического факультета Одесского университета в годы румынской оккупации // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. — № 9. — 2010. — С. 46–54.

⁷⁸ Майборода П., Петровський Е. Академічні традиції і боротьба на історичному фронті: штрихи до біографії професора М. М. Розенталя // Південний захід. Одесика. — Вип. 9. — 2010. — С. 163–176; Майборода П. А. Жизненный путь и творчество Николая Николаевича Розенталя // Curriculum Vitae. — Вип. 2. — 2010. — С. 100–114.

⁷⁹ Демин О. Б. Вклад П. О. Карышковского в разработку проблем вспомогательных исторических дисциплин // Древнее Причерноморье. — 1989. — С. 4–6; Демин О. Б. История средневековых Балкан в научном наследии П. О. Карышковского // Древнее Причерноморье. — Вип. II. — 1991. — С. 28–30; Болдырев И. А. Учитель // Древнее Причерноморье. — Вип. III. — 1996. — С. 3–5; Губарь О. И., Добролюбский А. О. Культурный слой Одессы как модель личности Петра Осиповича Карышковского // Древнее Причерноморье. — Вип. III. — 1996. — С. 35–37; Клейман И. Б. Петр Осипович и его время // Древнее Причерноморье. — Вип. IV. — 1998. — С. 3–6; Кюсак Д. В., Прігарін О. А. Пам'яті вчителя // ЗІФ. — Вип. 19. — 2008. — С. 456–462; Левченко В. К биографии Петра Осиповича Карышковского-Икара: начало научного пути // Південний захід. Одесика. — Вип. 12. — 2011. — С. 303–312.

⁸⁰ Хмарський В. М. Віктору Петровичу Ващенко — 70 // ЗІФ. — Вип. 9. — 1999. — С. 10–13.

⁸¹ Хмарський В. М. Заїра Валентинівна Першина — науковець і педагог // ЗІФ. — Вип. 10. — 2000. — С. 6–13.

⁸² Самойлов Ф. А. Профессор М. Е. Раковский (К 50-летию научно-педагогической и общественной деятельности в Одесском национальном университете им. И. И. Мечникова) // ЗІФ. — Вип. 11. — 2001. — С. 3–11.

⁸³ Дьомін О. Б. Наукова і життєва доля Вадима Сергійовича Алексєва-Попова. З нагоди дев'яносторіччя з дня народження // ЗІФ. — Вип. 12. — 2002. — С. 520–528; Болдырев И. Алексєев // Південний захід. Одесика. — Вип. 6. — 2008. — С. 268–275.

⁸⁴ Станко В. Н. Анатолій Діомидович Бачинський: вчений і педагог (до 70-річчя з дня народження) // ЗІФ. — Вип. 14. — 2003. — С. 6–11; Михайлуца М. І., Мисечко А. І. Анатолій Діамидович Бачинський (1933–1995) — краєзнавець, археограф, учитель і просто одесит // Краєзнавство. — № 1. — 2011. — С. 108–113.

⁸⁵ Самойлов Ф. О. Професору Д. П. Урсу — 70 років // ЗІФ. — Вип. 17. — 2006. — С. 7–14.

⁸⁶ Дьомін О. Б., Попова Т. Н. Пам'яті Анни Михайлівни Шабанової // ЗІФ. — Вип. 19. — 2008. — С. 463–468.

⁸⁷ Щетников В. П. Пам'яті професора Якупова Назима Мухаметзяновича // Лукомор'я. — Вип. 3. — 2009. — С. 430–441.

⁸⁸ Агбунов М. В., Дзиговський О. М., Шабашов А. В. Володимир Никифорович Станко // Лукомор'я. — Вип. 3. — 2009. — С. 327–368; Радзиховська О. О. В. Н. Станко як дослідник етнокультурного процесу першої доби в Північному Причорномор'ї // Лукомор'я. — Вип. 3. — 2009. — С. 381–384; Шабашов А. В. Володимир Никифорович Станко та розвиток етнології в Одесі // Лукомор'я. — Вип. 3. — 2009. — С. 385–399.

⁸⁹ Урсу Д. Профессор К. Д. Петряев в Одесском университете // Південний захід. Одесика. — Вип. 12. — 2011. — С. 287–302.

⁹⁰ Мисечко А. І. Володимир Антонович та Одеса (до 170-ліття від дня народження) // ЗІФ. — Вип. 14. — 2003. — С. 135–146.

⁹¹ Гончаренко А. В. Географічний фактор як територіальна основа буття народу в історичній схемі М. С. Грушевського // ЗІФ. — Вип. 17. — 2006. — С. 15–24.

⁹² Левченко Г. М. І. Костомаров і газета «Одесский вестник»: питання взаємного інтересу // Південний захід. Одесика. — Вип. 7. — 2009. — С. 49–54.

⁹³ Хмарський В. М. Особливий рік у житті одного українця в Одесі: М. М. Аркас у 1875 році // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри. — 2009. — С. 160–165.

⁹⁴ Прутцев С. Б. Модель історії в творчестві Т. Н. Грановського // ЗІФ. — Вип. 5. — 1997. — С. 138–143.

⁹⁵ Дьомін О. Б. На початку шляху історика: навчання Є. В. Тарле у Новоросійському університеті // ЗІФ. — Вип. 14. — 2003. — С. 275–280.

⁹⁶ Барвінська П. І. Ватрослав Ягіч та інституалізація фаху «Східно-європейська історія» у Віденському університеті // ЗІФ. — Вип. 19. — 2008. — С. 278–285.

⁹⁷ Горнова І. С. «Хронографія» Михаїла Пселла: історія відкриття першоджерела // Древнее Причерноморье. — Вип. VIII. — 2008. — С. 104–107; Горнова І. С. Правління Константина IX Мономаха в освіщенні Михаїла Пселла // Древнее Причерноморье. — Вип. IX. — 2011. — С. 112–118.

⁹⁸ Горнова І. С. Лев Диякон та Михаїл Пселл: спроба порівняльного аналізу історичних концепцій // ЗІФ. — Вип. 19. — 2008. — С. 304–311.

⁹⁹ Горнова І. С. Іоанн Скилиця та Михаїл Пселл як представники різних напрямків візантійської історичної традиції // *Libra*. — Вип. 1. — 2010. — С. 19–29.

¹⁰⁰ Боровський О. С. Іспанський хроніст XVI ст. Франсіско Лопес де Гомара та його творчий доробок // *Libra*. — Вип. 1. — 2010. — С. 59–66.

¹⁰¹ Українські архівісти: Біобібліограф. дов.: У 3-х вип. — Вип. I (XIX ст. — 1930-ті рр.). — К., 1999; Українські історики XX століття. Біобібліогр. дов. — Вип. 2, Ч. 1. — К., Львів, 2003.

¹⁰² Професори Одеського (Новоросійського) університету: Біограф. сл. — В 4-х т. — Од., 2000; Випускники Одеського (Новоросійського) університету: Енцикл. сл. Вип. 1. — Од., 2005. — 264 с.; Одеські історики. Енцикл. вид. Т. I. — Од., 2009. — 480 с.

¹⁰³ Академік Михайло Єлисейович Слабченко: наукова спадщина і життєвий шлях / Зб. ст. — Од., 1995. — 124 с.

¹⁰⁴ Назым Мухаметзянович Якупов: К 60-летию со дня рождения / Сост. О. Ю. Ноткина. — Од., 1988. — 83 с.

¹⁰⁵ Петр Осипович Карышковский. 1921—1988 / Сост. С. Е. Любо-мудров. — Од., 1990. — 78 с.

¹⁰⁶ Анатолій Діомидович Бачинський: Біобібліограф. показ. / Упор. Л. В. Новікова. — Од., 1994. — 102 с.

¹⁰⁷ Маркевич Алексей Иванович: Библиограф. указ. / Сост.: В. В. Самодурова, И. В. Максименко. — Од., 1997. — 152 с.

¹⁰⁸ Щепкин Евгений Николаевич: Библиограф. указ. / Сост.: И. В. Максименко, В. В. Самодурова. — Од., 1998. — 129 с.

¹⁰⁹ Ф. І. Леонтович: Біобібліограф. покаж. / Упор. О. Є. Музичко. — Од., 2005. — 148 с.

¹¹⁰ Малінова Г. Л., Сапожников І. В. О. О. Рябінін-Скляревський: матеріали до біографії. — Од., 2000. — 222 с.

¹¹¹ Василь Терентійович Галяс (біографічні матеріали до 85-річчя з дня народження) / Упор. В. М. Хмарський. — Од., 2006. — 84 с.

¹¹² Анатолій Діомидович Бачинський. До 75-річчя з дня народження (біографічні матеріали) / Упор.: Бачинська О. А., Левченко Г. С., Новікова Л. В., Хмарський В. М. — Од., 2008. — 216 с.

¹¹³ Хмарський В. М. А. О. Скальковський: археографічна діяльність: Автор. дис. ... канд. іст. наук. — К., 1994. — 21 с.

¹¹⁴ Синявська О. О. Історик О. І. Маркевич: життя та творчість: Автор. дис. ... канд. іст. наук. — Од., 2001. — 20 с.

¹¹⁵ Музичко Є. О. Історик Ф. І. Леонтович: життя та наукова діяльність: Автор. дис. ... канд. іст. наук. — Дніпропетровськ, 2003. — 20 с.

¹¹⁶ Див.: Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах... — С. 192–486.

¹¹⁷ Хмарський В. М. З історії розвитку археографії на Півдні України: Аполлон Скальковський // ЗІФ. — Вип. 6. — 1998. — 319 с.

¹¹⁸ Синявська О. О. Історик Олексій Іванович Маркевич: життя та діяльність. — Од., 2003. — 116 с.

¹¹⁹ Музичко Є. О. Історик Федір Іванович Леонтович (1833–1910): життя та наукова діяльність. — Од., 2005. — 208 с.